

آیین دادرسی کیفری

جلد اول

ویرایش جدید

بر اساس آخرین اصلاحات

مصوب ۱۳۹۴/۳/۲۴

تألیف: اسماعیل ساولانی

وکیل پایه یک دادگستری

چاپ سیزدهم

۱۴۰۳

سرشناسه	: ساولانی، اسماعیل، ۱۳۵۸ -
عنوان قراردادی	: ایران. قوانین و احکام Iran. Laws, etc.
عنوان و نام پدیدآور	: آیین دادرسی کیفری بر اساس آخرین اصلاحات مصوب ۱۳۹۴/۳/۲۴ / تألیف اسماعیل ساولانی.
مشخصات نشر	: تهران: مشاهیر دادآفرین، ۱۴۰۳.
مشخصات ظاهری	: ۲ ج.
شابک	: شابک جلد: 978-600-7992-33-3 شابک دوره: 978-600-7992-35-7
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیپا
موضوع	: آیین دادرسی جزایی -- ایران
موضوع	: Criminal procedure -- Iran
موضوع	: آیین دادرسی جزایی -- ایران -- تفسیر و استنباط
موضوع	: Criminal procedure -- Iran -- Interpretation and constructon
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۵ ۲۹س/۴۶۱۰ KMH
رده‌بندی دیویی	: ۳۴۵/۵۵۰۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۵۰۷۰۵۲

آیین دادرسی کیفری
بر اساس آخرین اصلاحات مصوب ۱۳۹۴/۳/۲۴
جلد اول (ویرایش جدید)
اسماعیل ساولانی
چاپ سیزدهم - تابستان ۱۴۰۳
شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
قیمت: ۴۱۰۰۰۰ تومان
شابک جلد: ۹۷۸-۶۰۰-۷۹۹۲-۳۳-۳
شابک دوره: ۹۷۸-۶۰۰-۷۹۹۲-۳۵-۷

مؤسسه مشاهیر دادآفرین: خیابان کارگر شمالی، بالاتر از چهارراه فاطمی، کوچه شهید اکبری، پلاک ۳۲، تلفن: ۸۱۰۵۴
پست الکترونیکی: office@dadafarin.com وب سایت: www.dadafarin.com

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

«در کنار خطوط سیم پیام، خارج از ده دو کاج رویدند، سالیان دراز رهگذران، آن دو را چون دو دوست می‌دیدند، روزی از روزهای پاییزی، زیر رگبار و تازیانه باد، یکی از کاج‌ها به خود لرزید، خم شد و روی دیگری افتاد، گفت ای آشنا منم مرا، خوب در حال من تامل کن، ریشه‌هایم ز خاک بیرون است، چند روزی مرا تحمل کن، کاج همسایه گفت با تندی، مردم آزار از تو بیزارم، دور شو دست از سرم بردار، من کجا طاقت تو را دارم، پینوارا پس تمکلی داد، یار بی رحم و بی مروت او، سیم با پاره گشت و کاج افتاد، بر زمین نقش بست قامت او، مرکز ارتباط دید آن روز، انتقال پیام ممکن نیست، گشت عازم گروه پی‌جویی، تا بسیند که عیب کار از چیست، سیسمان پس از مرمت سیم، راه نگرار بر خطر بستند، یعنی آن کاج سگدل را نیز، با تبر تکه تکه بشکستند.»

«در کنار خطوط سیم پیام، خارج از ده دو کاج رویدند، سالیان دراز رهگذران، آن دو را چون دو دوست می‌دیدند، روزی از روزهای پاییزی، زیر رگبار و تازیانه باد، یکی از کاج‌ها به خود لرزید، خم شد و روی دیگری افتاد، گفت ای آشنا منم مرا، خوب در حال من تامل کن، ریشه‌هایم ز خاک بیرون است، چند روزی مرا تحمل کن، کاج همسایه گفت با نرمی، دوستی را نمی‌برم از یاد، شاید این اتفاق هم روزی، ناگهان از برای من افتاد، مهربانی به گوش باد رسید، باد آرام شد، ملایم شد، کاج آسیب دیده ما هم، کم‌کم پاک‌گرفت و سالم شد، میوه کاج ما فرو می‌ریخت، دانه‌های ریشه می‌زدند آسان، ابر باران رساند و چندی بعد، ده ما نام یافت کاجستان» (محمد جواد محبت)

تقدیم به دوستان عزیزم، وکلای محترم دادگستری

پیام حسنی مقدم،

دکتر محبتی مروت

که از آنها درس محبت و همراهی آموختم.

«بیچ اگر سایه پذیرد منم آن سایه بیچ»

مقدمه

مجموعه حاضر با عنوان آیین دادرسی کیفری در دو جلد بر اساس قانون آیین دادرسی کیفری جدید مصوب ۱۳۹۲/۱۲/۴ در ۵۷۰ ماده که در تاریخ ۱۳۹۴/۳/۲۴ از سوی مجلس شورای اسلامی مجدداً برخی از مواد آن اصلاح گردیده است و ملحق آن یعنی از ماده ۵۷۱ تا ۶۹۹ مصوب ۱۳۹۳/۷/۸ که مربوط به دادرسی نیروهای مسلح و دادرسی الکترونیکی و رسیدگی بجرائم اشخاص حقوقی است که به استناد ماده ۶۹۹ از قانون فوق الذکر از تاریخ ۱۳۹۴/۴/۱۸ کل آن لازم الاجرا می شود. تألیف گردیده و سعی شده است تا مبانی آیین دادرسی کیفری با این قوانین مقایسه و ارائه گردد.

در این مجموعه از یک طرف مطالب مربوط به این درس که در آثار استاد بزرگ این شاخه از حقوق همچون استاد دکتر سید علی آملدش، استاد دکتر محمد علی هدایتی، استاد دکتر محمد آشوری، استاد دکتر محمود آخوندی، دکتر کاستون استانی، دکتر ژرژ لوسور، دکتر برنارد بولوک ترجمه استاد دکتر حسن دادبان، استاد دکتر علی خالقی تفحص شده و در برخی قسمت ها همچون سوابق تاریخی و سیر تکاملی عیناً از این منابع خلاصه گردیده و در سایر موارد علاوه بر استفاده از مطالب موجود در این آثار سعی در انطباق آن با قانون جدید آیین دادرسی کیفری شده است ضمن اینکه آموخته های خویش در درس آیین دادرسی کیفری در محضر اساتید بزرگی همچون استاد دکتر سید علی آملدش که به دانشجویان خود علاوه بر حقوق جزا درس انسانیت و اخلاق می آموزند و اینجانب افتخار شاکردی این استاد فرهیخته را دارم و همچنین استاد دکتر حسن دادبان و استاد دکتر محمد آشوری، با این قانون منطبق نموده و در اختیار دانشجویان عزیز قرار داده ام؛ لذا اینجانب قصد این را ندارم مطالب آموخته شده از کلاس درس و همچنین کتاب های با ارزش این اساتید معزز را که نتیجه سال ها تلاش این بزرگواران می باشد را به خود نسبت دهم؛ بنابراین نظرات مربوط به اساتید ارجمند را با ذکر منبع، ارجاع داده ام تا علاقه مندان به منبع اصلی مراجعه نمایند تا همچون بنده از آن بهره مند شوند. از سوی دیگر تلاش شده است تا متن قانون جدید با مبانی فوق مقایسه و ارائه گردد، این امر استنباط اینجانب از این مطالب و نتیجه ۱۰ سال تدریس آیین دادرسی کیفری و حقوق جزای عمومی و اختصاصی است که در اختیار دانشجویان عزیز قرار می گیرد. بدون تردید این مجموعه خلی از ایراد نخواهد بود لذا از عزیزانی که این مجموعه را مطالعه می نمایند تقاضا دارم این موارد را به آدرس موسسه مشاوره مهر داد آفرین ارسال نمایند. در پایان بر خود لازم می دانم تا از زحمات جناب آقای امیر کالوند وکیل محترم دادگستری و مدیر موسسه مشاوره مهر داد آفرین که فرصت چاپ این مجموعه را فراهم آورده اند تشکر نمایم.

اسماعیل سلولانی

بهار ۱۴۰۱

فهرست مطالب

بخش اول - کلیات	۱۳
فصل اول - تعریف آیین دادرسی کیفری و اصول حاکم بر آن	۱۳
مبحث اول - تعریف آیین دادرسی کیفری	۱۳
بند اول - تعریف لغوی آیین دادرسی کیفری	۱۳
الف) مراحل اجرای عدالت کیفری:	۱۳
ب) تعریف حقوقی آیین دادرسی کیفری	۱۸
پ) تعریف قانونی از آیین دادرسی کیفری	۱۸
ت) تعریف اصطلاحات بزه‌دیده، شاکی، مدعی خصوصی، مشتکی‌عنه، متهم و مجرم	۲۰
مبحث دوم - برخی از اصول حاکم بر دادرسی کیفری	۲۱
بند اول - اصل قانونی بودن دادرسی کیفری	۲۱
بند دوم - اصل بی‌طرفی و استقلال مقام قضایی و سرعت در رسیدگی	۲۲
بند سوم - اصل برائت	۲۲
بند چهارم - رعایت حقوق دفاعی متهم و بزه‌دیده	۲۳
فصل دوم - کلیات مراحل تحقیق و رسیدگی در دادسرا و دادگاه بدوی و تجدید نظر	۲۴
مبحث اول - مرحله تحقیقات مقدماتی (دادسرا)	۲۴
بند اول - انواع دعوا	۲۴
بند دوم - تقسیم‌بندی تحقیقات در امور کیفری	۲۵
بند سوم - مرجع تحقیقات مقدماتی (دادسرا)	۲۶
الف) مقامات دادسرا:	۲۶
ب) نحوه تقدیم شکایت:	۲۷
پ) تعریف تحقیقات مقدماتی:	۲۷
ت) برخی از قرارهای صادره توسط بازپرس:	۲۸
ث) تقسیم بندی قرارها:	۲۹
ج) جایگاه بازپرس در دادسرا	۳۴
مبحث دوم - مرحله رسیدگی و محاکمه (دادگاه)	۳۹
بند اول - دادگاه و تقسیم‌بندی‌های آن	۳۹
الف) تقسیم بندی دادگاه‌ها با توجه به نوع	۳۹
ب) تقسیم‌بندی دادگاه‌ها با توجه به درجه	۴۲
۱ - دادگاه بدوی	۴۲
۱ - ۱ - دادگاه کیفری یک:	۴۳

۵۱.....	۲ - ۱ - دادگاه کیفری دو: .....
۵۲.....	۳ - ۱ - دادگاه اطفال و نوجوانان.....
۵۸.....	۴ - ۱ - دادگاه بخش.....
۵۸.....	۵ - ۱ - دادگاه انقلاب.....
۶۱.....	۶ - ۱ - دادگاه نظامی.....
۶۸.....	۲ - مرجع تجدیدنظر و فرجام.....
۶۹.....	۱ - ۲ - دادگاه تجدیدنظر: .....
۷۱.....	۲ - ۲ - دیوان عالی کشور (مرجع فرجام خواهی): .....
۷۴.....	۳ - ۲ - دادگاه تجدیدنظر نظامی.....
۸۸.....	بند دوم - مطرح شدن و رسیدگی به پرونده در دادگاه: .....
۸۸.....	الف) مطرح کردن پرونده در دادگاه با کیفرخواست: .....
۸۸.....	ب) قرار جلب به دادرسی صادره توسط دادگاه: .....
۸۸.....	پ) مطرح کردن پرونده در دادگاه با بیان ادعای شفاهی دادستان: .....
۹۲.....	ت) مطرح کردن پرونده در دادگاه مستقیم بدون کیفرخواست: .....
۹۳.....	۱) جرم مستوجب حد زنا.....
۹۴.....	انواع حد زنا: .....
۹۵.....	۲) جرم مستوجب حد لواط.....
۹۶.....	۳) سایر جرایم منافی عفت.....
۹۹.....	۴) جرایم تعزیری درجه ۷ و ۸.....
۱۰۰.....	۵) جرائم اشخاص کمتر از ۱۵ سال: .....
۱۰۰.....	۶) جرایم رئیس جمهور.....
۱۰۱.....	۷) جرمی که در حوزه قضایی بخش واقع شده و جزء موارد مذکور در ماده ۳۰۲ ق.آ.د.ک. نباشد.....
۱۰۳.....	مبحث سوم - قاضی تحقیق کننده.....
۱۰۹.....	الف) در جرائمی که موضوع ماده ۳۰۲ ق.آ.د.ک. باشد: .....
۱۰۹.....	ب) در جرائمی که موضوع ماده ۳۰۲ ق.آ.د.ک. نباشد: .....
۱۱۱.....	بخش دوم - کشف جرم و تحقیقات مقدماتی.....
۱۱۱.....	فصل اول - دادرسی و حدود صلاحیت آن.....
۱۱۱.....	بند اول - دادرسی و سازمان و انواع آن.....
۱۱۲.....	الف - دادرسی دیوان عالی کشور.....
۱۱۷.....	ب - دادرسی نظامی.....
۱۲۱.....	پ - دادرسی ویژه روحانیت.....
۱۲۴.....	ت - دادرسی عمومی و انقلاب.....
۱۲۷.....	بند دوم - مقامات و وظایف دادرسی عمومی و انقلاب.....

الف: مقامات دادسرا	۱۲۷
ب: وظایف دادسرا	۱۳۸
بند سوم - ضابطان دادگستری و تکالیف آنان	۱۳۹
فصل دوم - وظایف و اختیارات دادستان	۱۴۹
مبحث اول - تعقیب و جهات قانونی برای شروع تعقیب	۱۴۹
بند اول - تعقیب متهم	۱۴۹
بند دوم - جهات قانونی برای شروع به تعقیب	۱۵۰
مبحث دوم - اقامه و تعقیب دعوی از جهت عمومی و خصوصی	۱۵۱
بند اول - حیثیت عمومی و خصوصی	۱۵۱
بند دوم - دعوای عمومی و خصوصی	۱۵۲
الف) دعوی عمومی	۱۵۳
۱) جرائم غیرقابل گذشت:	۱۵۴
۲) جرائم قابل گذشت:	۱۵۵
ب) دعوای خصوصی:	۱۶۲
مبحث سوم - ادامه مصادیق جهات قانونی برای شروع تعقیب توسط دادستان	۱۸۵
بند اول - اعلام و اخبار ضابطان دادگستری، مقامات رسمی یا اشخاص موثق و مطمئن	۱۸۵
بند دوم - وقوع جرم مشهود در برابر دادستان یا بازپرس	۱۸۹
بند سوم - اظهار و اقرار متهم	۲۰۲
بند چهارم - اطلاع دادستان از وقوع جرم به طرق قانونی دیگر	۲۰۲
مبحث چهارم - اصل قانونی بودن تعقیب و اصل مناسب بودن تعقیب	۲۰۲
بند اول - اصل قانونی بودن یا همان الزامی بودن تعقیب	۲۰۲
بند دوم - اصل مناسب بودن تعقیب	۲۰۳
الف) قرار بایگانی پرونده:	۲۰۳
ب) قرار تعلیق تعقیب:	۲۰۷
پ) تعویق تعقیب:	۲۱۳
۱) اعطای مهلت برای اخذ رضایت: (تحصیل گذشت شاکی یا جبران خسارت ناشی از جرم)	۲۱۵
۲) ارجاع پرونده به شورای حل اختلاف یا شخص یا موسسه‌ای برای میانجیگری:	۲۱۵
فصل سوم - وظایف و اختیارات بازپرس	۲۲۲
مبحث اول - اختیارات بازپرس و حدود آن	۲۲۲
بند اول - انجام تحقیقات مقدماتی	۲۲۲
الف) ارجاع پرونده به بازپرس برای شروع تحقیقات	۲۲۲
ب) جهات قانونی برای شروع تحقیقات:	۲۳۲
پ) انجام تحقیقات و مقامات انجام دهنده آن	۲۳۳

۲۳۳.....	۱ - انجام تحقیقات.....
۲۴۶.....	۲ - مقامات انجام دهنده تحقیقات در جرایم مختلف:.....
۲۴۹.....	ت) مقامات جانشین دادستان و بازپرس در حوزه قضایی بخش.....
۲۶۲.....	ث) مواردی که انجام تعقیب و تحقیق در مورد آنها ممنوع است:.....
۲۶۴.....	ج) کشف جرم دیگر ضمن تحقیق:.....
۲۷۱.....	چ) برخی از حقوق شاکی در مرحله تحقیقات:.....
۲۷۱.....	۱) دسترسی به اوراق پرونده:.....
۲۷۴.....	۲) قرار تأمین خواسته:.....
۲۸۰.....	۱) اعتراض نسبت به قرار تأمین خواسته از جانب متهم:.....
۲۸۰.....	۲) اعتراض نسبت به قرار تأمین خواسته از جانب اشخاص ثالث:.....
۲۸۴.....	ح: قرار توقف تحقیقات.....
۲۹۴.....	مبحث دوم - صلاحیت (بازپرس).....
۲۹۴.....	بند اول - تعریف و اقسام صلاحیت.....
۲۹۴.....	الف) تعریف صلاحیت.....
۲۹۵.....	ب) اقسام صلاحیت.....
۳۲۱.....	بند دوم - استثنائات وارد بر قواعد صلاحیت محلی.....
۳۲۱.....	الف) صلاحیت اضافی:.....
۳۲۲.....	۱) تعدد اتهام.....
۳۲۶.....	۲) تعدد متهم.....
۳۲۹.....	ب) مواردی که رسیدگی به آنها در صلاحیت دادگاه‌های تهران و یا مرکز استان است.....
۳۲۹.....	۱) مواردی که رسیدگی به آنها در صلاحیت دادگاه‌های تهران است.....
۳۳۵.....	۲) مواردی که رسیدگی به آنها در صلاحیت دادگاه‌های مرکز استان است.....
۳۴۶.....	پ) احاله.....
۳۴۸.....	بند سوم - حل اختلاف در صلاحیت.....
۳۵۲.....	بند چهارم - قرار نیابت قضایی.....
۳۶۱.....	فصل چهارم - قرارهای تأمین کیفری و نظارت قضایی.....
۳۶۱.....	مبحث اول - قرارهای تأمین کیفری.....
۳۶۱.....	بند اول - تعریف و اقسام قرار تأمین.....
۳۶۵.....	قرار تأمین در مورد اشخاص حقوقی:.....
۳۶۷.....	بند دوم - انواع قرارهای تأمین کیفری.....
۳۶۷.....	الف) قرار التزام به حضور با قول شرف.....
۳۶۷.....	ب) التزام به حضور با تعیین وجه التزام.....
۳۷۴.....	پ) التزام به عدم خروج از حوزه قضایی با قول شرف.....

ت) التزام به عدم خروج از حوزه قضایی با تعیین وجه التزام.....	۳۷۵
ث) التزام به معرفی نوبه‌ای خود به صورت هفتگی یا ماهانه به مرجع قضایی یا انتظامی با تعیین وجه التزام.....	۳۷۵
ج) التزام مستخدمان رسمی کشوری یا نیروهای مسلح به حضور با تعیین وجه التزام با موافقت متهم و پس از اخذ تعهد پرداخت از محل حقوق آنان از سوی سازمان مربوط.....	۳۷۶
چ) التزام به عدم خروج از منزل یا محل اقامت تعیین شده با موافقت متهم با تعیین وجه التزام از طریق نظارت با تجهیزات الکترونیکی یا بدون نظارت با این تجهیزات.....	۳۷۶
ح) اخذ کفیل با تعیین وجه الکفاله.....	۳۷۷
خ) قرار اخذ وثیقه اعم از وجه نقد، ضمانت نامه بانکی، مال منقول و غیرمنقول:.....	۳۹۵
د) قرار بازداشت موقت.....	۴۱۲
۱) جرایمی که مجازات قانونی آنها سلب حیات است.....	۴۱۴
۲) جرایمی که مجازات قانونی آنها حبس ابد است.....	۴۱۴
۳) جرایمی که مجازات قانونی آنها قطع عضو است.....	۴۱۴
۴) جنایات عمدی علیه تمامیت جسمانی که میزان دیه آن ثلث دیه کامل مجنی علیه یا بیش تر از آن است.....	۴۱۵
۵) جرایم تعزیری درجه چهار و بالاتر.....	۴۱۶
۶) جرایم علیه امنیت داخلی و خارجی کشور که مجازات قانونی آنها درجه پنج و بالاتر باشد.....	۴۱۶
۷) ایجاد مزاحمت و آزار و اذیت بانوان و اطفال.....	۴۱۹
۸) نظاهر، قدرت‌نمایی و ایجاد مزاحمت برای اشخاص که به وسیله چاقو یا هر نوع اسلحه انجام شود.....	۴۱۹
موارد مذکور در بند ث ماده ۲۳۷ ق.آ.د.ک. و فرض امکان صدور قرار بازداشت موقت در مورد آنها:.....	۴۱۹
۱) سرقت.....	۴۱۹
۲) جرم کلاهبرداری.....	۴۲۴
۳) جرم ارتشاء.....	۴۲۵
۴) جرم اختلاس.....	۴۲۷
۵) جرم خیانت در امانت.....	۴۲۷
۶) جرم جعل.....	۴۲۷
مبحث دوم - قرار نظارت قضایی.....	۴۴۸
بند اول - تعریف و اقسام قرار نظارت قضایی.....	۴۴۸
بند دوم - انواع قرار نظارت قضایی.....	۴۵۰
الف) قرار عدم خروج متهم از کشور صادره از دادگاه:.....	۴۵۱
ب) قرار عدم خروج متهم از کشور صادره از دادسرا:.....	۴۵۱
بند سوم - ضمانت اجرای تخلف از اجرای قرار نظارت قضایی.....	۴۵۳
مبحث سوم - موارد رفع اثر کردن از قرار تأمین کیفری و قرار نظارت قضایی.....	۴۵۳
مبحث چهارم - مطالبه خسارت ایام بازداشت بعد از صدور حکم برائت یا قرار منع تعقیب.....	۴۵۵

۴۷۶.....	فصل پنجم: اقدامات بازپرس و دادستان پس از ختم تحقیقات
۴۷۷.....	مبحث اول: اظهار نظر بازپرس در مورد متهم (قرار جلب به دادرسی و قرار منع تعقیب)
۴۸۰.....	بند اول: در صورتی که نظر بازپرس مبتنی بر تقصیر متهم باشد (قرار جلب به دادرسی)
۴۸۲.....	بند دوم: اظهار نظر دادستان در مورد قرار جلب به دادرسی صادره از سوی بازپرس در مورد متهم
۴۹۱.....	بند سوم: در صورتی که نظر بازپرس مبتنی بر عدم تقصیر متهم باشد (قرار منع تعقیب)
۴۹۲.....	بند چهارم: اظهار نظر دادستان در مورد قرار منع تعقیب صادره از سوی بازپرس در مورد متهم
۵۱۳.....	مبحث دوم: اظهار نظر بازپرس در مورد متهم (قرار موقوفی تعقیب)
۵۱۳.....	بند اول: تعریف و اقسام موارد صدور قرار موقوفی تعقیب
۵۱۵.....	بند دوم: موارد صدور قرار موقوفی تعقیب (سقوط دعوی عمومی)
۵۱۵.....	الف. فوت متهم:
۵۱۹.....	ب) گذشت شاکی یا مدعی خصوصی در جرائم قابل گذشت:
۵۲۹.....	پ. شمول عفو:
۵۳۲.....	ت. نسخ مجازات قانونی:
۵۳۴.....	ث. مرور زمان:
۵۵۰.....	ج. توبه مجرم:
۵۵۳.....	چ: اعتبار امر مختوم (اعتبار امر قضاوت شده، اعتبار امر محکوم بها)
۵۵۵.....	ح) جنون در حین ارتکاب جرم است.
۵۵۸.....	خ) انحلال غیرارادی شخص حقوقی:
۵۶۸.....	ج. توبه مجرم:
۵۶۸.....	چ: اعتبار امر مختوم (اعتبار امر قضاوت شده، اعتبار امر محکوم بها)
۵۶۹.....	ح) جنون در حین ارتکاب جرم است.
۵۶۹.....	خ) انحلال غیرارادی شخص حقوقی:
۵۷۰.....	بند سوم: موانع تعقیب دعوای عمومی
۵۷۰.....	الف. جنون:
۵۷۱.....	ب. سکوت زیان دیده: در جرایم قابل گذشت (ضرورت شکایت شاکی در جرایم قابل گذشت)
۵۷۳.....	پ. تحصیل اجازه: (مصونیت‌ها)
۵۷۸.....	ت - اناطه:
۵۸۷.....	مبحث سوم: قرارهای قابل اعتراض
۵۸۷.....	بند اول: قرارهای قابل اعتراض
۵۹۳.....	بند دوم: مرجع رسیدگی به اعتراض
۵۹۳.....	بند سوم: تصمیم مرجع رسیدگی به اعتراض
۵۹۶.....	مبحث چهارم: تحقیقات مقدماتی جرایم اطفال و نوجوانان
۵۹۸.....	مبحث پنجم: وظایف و اختیارات دادستان کل کشور

بخش اول – کلیات

فصل اول – تعریف آیین دادرسی کیفری و اصول حاکم بر آن

مبحث اول – تعریف آیین دادرسی کیفری

بند اول – تعریف لغوی آیین دادرسی کیفری^۱

آیین ← به معنای روش است.
دادرسی ← به معنای دادخواهی است.
آیین دادرسی کیفری ← روش دادخواهی در امور کیفری است.

بند دوم – تعریف حقوقی و قانونی آیین دادرسی کیفری

همان طور که در ابتدای این مطلب بیان شد این تعریف لغوی آیین دادرسی کیفری است که برای رسیدن به تعریف حقوقی آیین دادرسی کیفری به عنوان مقدمه بیان می‌شود؛ لازم به ذکر است که ما در امور کیفری به دنبال اجرای عدالت (عدالت کیفری) هستیم و این عدالت کیفری دارای مراحل است که در این قسمت به بیان این مراحل می‌پردازیم؛

الف) مراحل اجرای عدالت کیفری:

۱ - کشف جرم، ۲ - تعقیب متهم، ۳ - تحقیق مقدماتی، ۴ - میانجیگری، ۵ - صلح میان طرفین، ۶ - نحوه رسیدگی، ۷ - صدور رأی، ۸ - طرق اعتراض به رأی، ۹ - اجرای رأی.

۱- آیین دادرسی کیفری رشته‌ای از حقوق [کیفری] داخلی عمومی است که در آن از قواعد راجع به کشف و تحقیق بزه و تعیین تقصیر بزهکاران گفتگو می‌شود. دادرسی کیفری دارای مراحل مختلف است که برای هر یک از آنها مأموران و قضات مخصوصی تعیین شده است. (هدایتی، محمدعلی، آیین دادرسی کیفری، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۳۱، ص ۱).

کشف جرم ← اصولاً توسط ضابطان انجام می‌گیرد.^۱
ضابطان از حیث وظایفی که به عنوان ضابط بر عهده دارند زیر نظر دادستان هستند.^۲
منظور از آن تحصیل اطلاعات راجع به جرم و جمع‌آوری ادله آن می‌باشد.^۳
تعقیب ← توسط قاضی تعقیب (دادستان) صورت می‌پذیرد.^۴

دادستان ← قاضی تعقیب است.

تحقیق ← توسط قاضی تحقیق‌کننده (بازپرس)، صورت می‌پذیرد.^۵
مقصود از آن تکمیل و تفتیش دلائلی است که توسط مأموران کشف جرم، جمع‌آوری و تهیه شده‌اند و به این ترتیب با اظهار نظر بازپرس در خصوص دلائل جرم که در وهله آخر این مرحله به عمل می‌آید کلیه اقدامات مقدماتی که باید قبل از [رسیدگی به] دعوی جزایی به عمل آید خاتمه پیدا می‌کند.^۶

بازپرس ← قاضی تحقیق‌کننده است.

نحوه رسیدگی (چه در مرحله بدوی چه در مرحله تجدیدنظر) ← مرحله رسیدگی در دادگاه صورت می‌گیرد. اینکه رسیدگی با شیوه وحدت قاضی یا تعدد قضات انجام شود و رسیدگی یک مرحله‌ای یا دو مرحله‌ای باشد، توسط قانونگذار تعیین می‌شود.
* رسیدگی توسط قاضی دادگاه صورت می‌پذیرد.

قاضی رسیدگی‌کننده ← قاضی دادگاه است.

صدور رأی توسط قاضی دادگاه انجام می‌شود.

۱- ماده ۲۸ ق.آ.د.ک.

۲- ماده ۳۲ ق.آ.د.ک.

۳- هدایتی، پیشین، ص ۵۶.

۴- ماده ۱۱ ق.آ.د.ک.

۵- ماده ۹۰ ق.آ.د.ک.

۶- هدایتی، همان.

صدور رأی ← توسط قاضی دادگاه انجام می‌شود.

طرق اعتراض به رأی: در چه مواردی و توسط چه اشخاصی رأی قابل اعتراض است و اینکه در چه مرجعی رسیدگی مجدد انجام می‌گیرد، این موارد به موجب قانون معین می‌گردد.

اجرای رأی ← اجرای رأی در امور کیفری توسط دادرسی صورت می‌گیرد.^۱
مرحله رسیدگی و صدور رأی و اجرای آن (مرحله حکم)، موضوع آن اظهار نظر در مسأله مجرمیت متهم و بر [فرض] ثبوت این امر تعیین مجازات یا اقدام تأمینی قانونی برای اجرا و ختم دعوی جزایی است.^۲

ریاست بر دادرسی ← با دادستان است.

از مراحل اجرای عدالت کیفری، مراحل ← کشف جرم، تعقیب متهم، تحقیق و اجرای حکم در دادرسی به ریاست دادستان صورت می‌گیرد.

از مراحل اجرای عدالت کیفری، مرحله ← رسیدگی و صدور رأی (هم شامل مرحله بدوی و هم شامل تجدیدنظر) در دادگاه توسط قاضی دادگاه صورت می‌گیرد.
در این قسمت به ادامه بررسی تعریف آیین دادرسی کیفری می‌پردازیم.

بر مراحل اجرای عدالت کیفری و وظایف مقاماتی که این امر را انجام می‌دهند و رعایت حقوق متهم، بزه‌دیده و جامعه اصول و قواعدی حاکم است این اصول و قواعد را آیین دادرسی کیفری می‌گوییم.

* آشنایی با عبارات بزه‌دیده، شاکی و مدعی خصوصی؛

بزه‌دیده ← شخصی است که از وقوع جرم متحمل ضرر و زیان می‌گردد.^۳

شاکی ← کسی که علیه یک شخص شکایت را مطرح می‌کند. یعنی ادعا می‌کند جرمی بر روی او واقع شده است لذا تقاضای رسیدگی به آن را دارد. به عبارت دیگر در صورتی که بزه‌دیده تعقیب مرتکب را درخواست کند «شاکی» نامیده می‌شود.^۴

۱- ماده ۴۸۴ ق.آ.د.ک.

۲- هدایتی، همان.

۳- ماده ۱۰ ق.آ.د.ک.

۴- ماده ۱۰ ق.آ.د.ک.

مدعی خصوصی ← اگر بزه دیده به تبع امر کیفری جبران ضرر و زیان وارده را مطالبه کند «مدعی خصوصی» نامیده می شود.^۱

– بزه دیده ⇨ شخصی است که
 از وقوع جرم متحمل ضرر و زیان
 می گردد.

(۱) چنانچه تعقیب متهم را درخواست کند ⇨ شاکی نامیده می شود.
 (۲) هرگاه جبران ضرر و زیان وارده را مطالبه کند ⇨ مدعی خصوصی نامیده می شود.

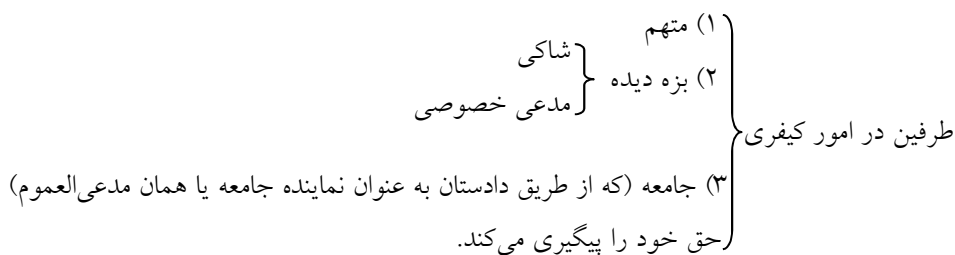
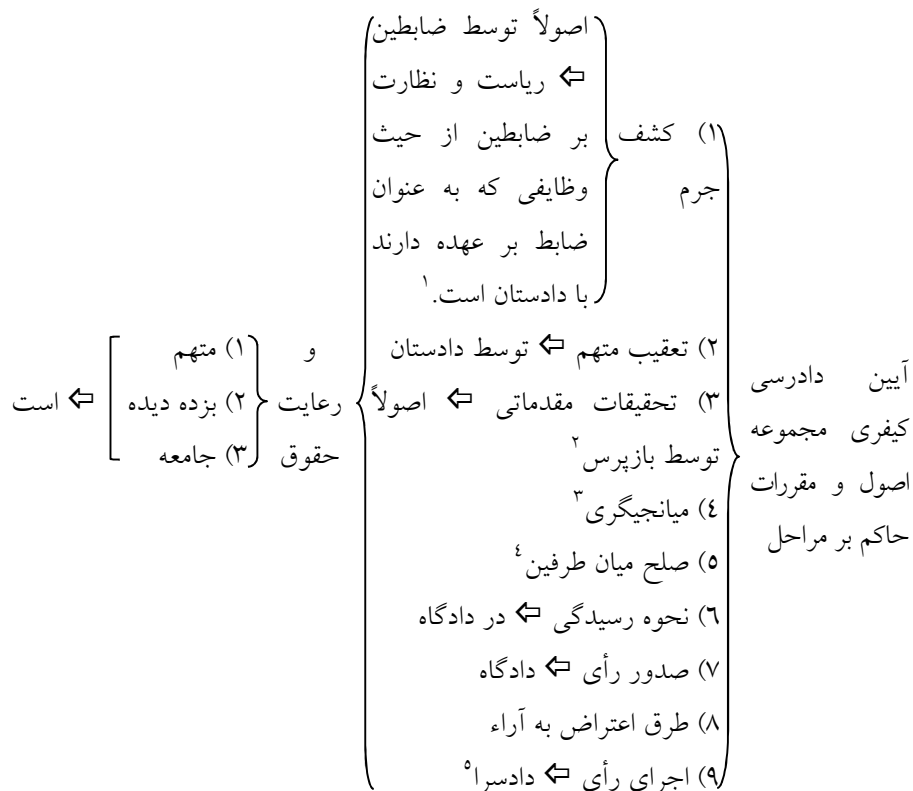
(۱) کشف جرم
 (۲) تعقیب متهم
 (۳) تحقیقات مقدماتی
 (۴) میانجیگری
 (۵) صلح میان طرفین
 (۶) نحوه رسیدگی
 (۷) صدور رأی
 (۸) طرق اعتراض به رأی
 (۹) اجرای رأی

آیین دادرسی کیفری مجموعه اصول و مقررات حاکم بر این مراحل است.

۱- ماده ۱۰ ق.آ.د.ک.

ماده ۵۵۹ ق.آ.د.ک.: شاکی باید هزینه شکایت کیفری را برابر قانون در هنگام طرح شکایت تأدیه کند. مدعی خصوصی هم که به تبع امر کیفری مطالبه ضرر و زیان می کند، باید هزینه دادرسی را مطابق مقررات مربوط به امور مدنی بپردازد. چنانچه شاکی توانایی پرداخت هزینه شکایت را نداشته باشد، به تشخیص دادستان یا دادگاهی که به موضوع رسیدگی می کند از پرداخت هزینه شکایت معاف می شود و هرگاه مدعی خصوصی توانایی پرداخت هزینه دادرسی را نداشته باشد، دادگاه می تواند او را از پرداخت هزینه دادرسی برای همان موضوعی که مورد ادعا است، به طور موقت معاف نماید. رسیدگی به امر کیفری را نمی توان به علت عدم تأدیه هزینه دادرسی از سوی مدعی خصوصی به تأخیر انداخت.

۱- ماده ۳۲ ق.آ.د.ک.

۲- ماده ۹۲ ق.آ.د.ک.

۳- مواد ۸۲ و ۸۳ ق.آ.د.ک.

۴- مواد ۸۲ و ۸۳ ق.آ.د.ک.

۵- ماده ۴۸۴ ق.آ.د.ک.

تعریف حقوقی آیین دادرسی کیفری دارای این اجزاء است؛

۱. آیین دادرسی کیفری مجموعه‌ای از اصول و مقررات است که حاکم بر مراحل اجرای عدالت کیفری است.
۲. آیین دادرسی کیفری مجموعه‌ای از اصول و مقررات است که حاکم بر مراحل کشف جرم، تعقیب متهم، تحقیق مقدماتی، میانجیگری، صلح میان طرفین، رسیدگی و صدور رأی و اعتراض به رأی و اجرای رأی است.
۳. آیین دادرسی کیفری مجموعه‌ای از اصول و مقررات است که حاکم بر وظایف مقاماتی است که این مراحل را انجام می‌دهند.
۴. آیین دادرسی کیفری مجموعه‌ای از اصول و مقررات است که حاکم بر رعایت حقوق متهم، بزه‌دیده و جامعه است. بنابراین؛
با توجه به مطالبی که بیان شد می‌توان این طور ابراز نمود که آیین دادرسی کیفری؛

(ب) تعریف حقوقی آیین دادرسی کیفری

مجموعه‌ای از اصول و مقررات که حاکم بر مراحل کشف جرم، تعقیب متهم، تحقیقات مقدماتی، میانجیگری، صلح میان طرفین، رسیدگی و صدور رأی و اعتراض به رأی و اجرای آن و وظایف مقاماتی که این مراحل (مراحل عدالت کیفری) را انجام می‌دهند و رعایت حقوق متهم، بزه‌دیده و جامعه است.

(پ) تعریف قانونی آیین دادرسی کیفری

«آیین دادرسی کیفری مجموعه مقررات و قواعدی است که برای کشف جرم، تعقیب متهم، تحقیقات مقدماتی، میانجیگری، صلح میان طرفین، نحوه رسیدگی، صدور رأی، طرق اعتراض به آراء، اجرای آراء، تعیین وظایف و اختیارات مقامات قضایی و ضابطان دادگستری و رعایت حقوق متهم، بزه‌دیده و جامعه وضع می‌شود.»^۱

۱- ماده ۱ ق.آ.د.ک.

تعریف آیین دادرسی کیفری از دیدگاه برخی از اساتید:

«از لحاظ عملی آیین دادرسی کیفری مجموعه قواعد و مقرراتی است که برای کشف و تعقیب جرم و ترتیب دادرسی و اجرای احکام جزائی وضع شده است.»

آیین دادرسی کیفری دو مفهوم دارد، مفهوم عام و خاص:

مفهوم عام: شامل کلیه ترتیبات و قواعد است که در زمینه کشف جرم، تحقیق و تعقیب آن و اجرای احکام کیفری وضع و مقرر شده است.

مفهوم خاص: مفهوم خاص فقط شامل قواعد و تشریفات است که در دادرسی‌های جزایی از زمان صدور کیفرخواست تا تاریخ صدور حکم قطعی در دادگاه باید رعایت شود. (آشوری، محمد، آیین دادرسی کیفری، جلد اول، انتشارات سمت، چاپ پانزدهم، ص ۲۱)

رسیدگی کیفری برای رعایت اصل برائت و پیشگیری از اشتباهات قضایی و اجتناب از سوءاستفاده احتمالی قدرت عمومی است.

در امور حقوقی و تجاری مراجعه به دادرسی الزامی نیست و در اختیار افراد می‌باشد در حالیکه که در امور جزایی مراجعه به دادرسی ضروری و حتمی است که از آن تحت عنوان اصل الزامی بودن تعقیب یاد می‌کند.

قواعد کیفری به دو دسته تقسیم می‌شوند: قواعد ماهوی و قواعد شکلی

قواعد کیفری ماهوی قواعدی هستند که اعمال ممنوع و در خور مجازات را تعریف و در نوع یا میزان مجازات‌ها تغییری ایجاد می‌کنند یا در قواعد عمومی حقوق جزا بدعتی به وجود می‌آورند.

قواعد شکلی کیفری قوانینی هستند که برای پیشگیری از اشتباهات قضایی و اعمال هر چه بهتر عدالت کیفری وضع می‌شوند و ناظر به قوانین آ.د.ک. (تعقیب متهم، تحقیق، محاکمه، اجرای حکم و غیره) به معنای وسیع کلمه‌اند.

قوانین جزای ماهوی، قوانین جزایی به معنای اخص و قواعد آ.د.ک. قواعد صوری هستند.

آ.د.ک. خط اتصالی است که جرم و مجازات را به هم وصل می‌کند.

هدف حقوق جزای ماهوی حفظ نظم اجتماع و تأمین هر چه بیشتر آسایش جامعه است.

هدف آ.د.ک. صیانت حقوق و آزادی‌های متهم است.

فایده تفکیک مقررات کیفری به شکلی و ماهوی:

الف: تفسیر مضیق در قوانین ماهوی کیفری و امکان تفسیر موسع به سود متهم در قوانین شکلی، (قوانین آ.د.ک. را که برای حسن جریان رسیدگی‌های کیفری است می‌توان مورد تفسیر موسع قرار داد بر خلاف قوانین ماهوی).

ب: ممنوعیت قیاس در قوانین ماهوی (در حالی که در قوانین شکلی کیفری، حداقل تا آنجا که برای حفظ حقوق و آزادی‌های متهم لازم باشد، قیاس پذیرفتنی است).

ج: امکان عطف بماسبق شدن قوانین شکلی کیفری، مگر در مواردی استثنائی و عدم امکان عطف بماسبق شدن قوانین ماهوی کیفری مگر در موارد استثنائی قوانین آیین دادرسی کیفری عطف بماسبق می‌شوند.

قوانین مربوط به سازمان و صلاحیت محاکم کیفری اثر قهقرائی دارد (عطف بماسبق می‌شود) مشروط بر اینکه در ماهیت موضوع تصمیمی گرفته نشده باشد.

قوانین مربوط به جریان دادرسی نیز عطف بماسبق می‌شوند ولی اگر برای متهم حق مکتسبی به وجود آمده باشد قانون جدید نمی‌تواند آن را نادیده بگیرد.

کلیه قوانین مربوط به مرور زمان کیفری بلافاصله به موقع اجرا گذاشته می‌شوند.

صلاحیت مراجع رسیدگی و ادله اثبات اتهام نیز دو موضوع مهم مقررات آیین دادرسی کیفری است که در این [تعریف] به آنها اشاره نشده است.^۱

(ت) تعریف اصطلاحات بزه‌دیده، شاکی، مدعی خصوصی، مشتکی‌عنه، متهم و مجرم

- (۱) بزه‌دیده ← شخصی است که از وقوع جرم متحمل ضرر و زیان می‌گردد.
- (۲) شاکی ← کسی که علیه یک شخص شکایت را مطرح می‌کند. یعنی ادعا می‌کند جرمی بر روی او واقع شده است لذا تقاضای رسیدگی به آن را دارد. به عبارت دیگر در صورتی که بزه‌دیده تعقیب مرتکب را درخواست کند شاکی نامیده می‌شود.
- (۳) مدعی خصوصی ← اگر بزه‌دیده به تبع امر کیفری جبران ضرر و زیان وارده را مطالبه کند مدعی خصوصی نامیده می‌شود.
- (۴) مشتکی‌عنه (مظنون) ← فردی که علیه وی شکایت مطرح می‌شود.

در حقوق ایران قوانین مربوط به مرور زمان از قوانین شکلی به شمر می‌آیند زیرا در صورت حصول مرور زمان مراجع کیفری در ملهیت عمل ارتکبی اظهار نظر نمی‌کند و قرار موقوفی تعقیب صادر می‌نماید (آخوندی، محمود، کتب آیین دادرسی کیفری، جلد اول، انتشارات سازمان چاپ و انتشارات، چاپ چهاردهم، ص ۶۹).
ماده ۱۱ ق.م.ا.: قوانین زیر نسبت به جرایم سابق بر وضع قانون، فوراً اجراء می‌شود:

- الف - قوانین مربوط به تشکیلات قضائی و صلاحیت
  - ب - قوانین مربوط به ادله اثبات دعوی تا پیش از اجرای حکم
  - پ - قوانین مربوط به شیوه دادرسی
  - ت - قوانین مربوط به مرور زمان
- * بر طبق ماده ۸ ق.آ.د.ک. جرم می‌تواند واجد دو حیثیت باشد: عمومی و خصوصی
- موضوع اصلی آ.د.ک.** رسیدگی به جنبه عمومی جرم است آن هم از لحاظ زیانی که بر اثر ارتکاب آن به جامعه وارد می‌آورد و **موضوع فرعی آن** رسیدگی به جنبه و حیثیت خصوصی جرم است.
- همزمان با پیدایش دادگاه‌های تفتیش عقاید و نظام رسیدگی تفتیشی آ.د.ک. به تدریج به وجود آمد و تکامل یافت. طرف اصلی دعوای کیفری دادسرا است.
- شرایطی که در امور کیفری می‌توان به مقررات آ.د.م. مراجعه کرد:
- الف: عدم تکافوی مقررات آ.د.ک.
  - ب: کلیت قواعد آ.د.م. که قاضی کیفری قصد مراجعه و اعمال آن را دارد.
  - ج: مغایر نبودن این قواعد با سایر مقررات موجود آ.د.ک.
  - د: قوانین آ.د.ک. فقط در دادگاه‌های داخلی لازم‌الاجرا است.
- ۱- خالقی، علی، نکته‌ها در قانون آیین دادرسی کیفری، انتشارات موسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، چاپ ۱۳۹۳، ص ۲۲.